

Boekrecensie **Filosofie**

De zin van je bestaan leer je niet in je individuele eentje

Stiefkind van de rede

Essays over de voorwaarden van menselijkheid
Peter Abspoel
 Damon, 491 blz., € 29,90
 ★★

De schrijver

Peter Abspoel is filosoof en cultureel antropoloog. Hij publiceerde over Afrikaanse cultuur op basis van zijn veldwerk in Afrika. In 2016 verscheen *Zingeving in het Westen: traditie, strijdersethos en christendom*, een boek waarop *Stiefkind van de rede* verder bouwt.

De stelling

Abspoel vraagt zich af wat we nodig hebben om mens te zijn. Natuurlijk kun je daarop antwoorden dat je een (theoretische) visie hebt omarmd en dat je van daaruit handelt, maar dat gaat voorbij aan dieperliggende zaken. Want je wordt niet geboren met 'visies'. Veeleer krijg je als mens pas vertrouwen in de wereld via een concreet leven met andere mensen, die je leren dat toewijding (tot de wereld, tot anderen) ertoe doet.

Dat is precies wat Abspoel met tradities bedoelt: om een affectief en moreel leven te ontwikkelen, moeten we opgroeien in een concrete gemeenschap, die ons toont dat de wereld 'toewijdingswaard' is. Vandaar: geen menselijkheid of zingeving zonder sociale groep. Tradities wijzen de weg naar 'wat we kunnen worden'. Abspoel verge-

Tradities wijzen de weg naar wat je kunt worden

lijkt het met het spel, waarbij kinderen in alle ernst volwassen rollen kunnen aannemen, waardoor ze een beeld krijgen van de weg die ze nog te gaan hebben.

Superieur

In het Westen geloven we te sterk dat het individu alles kan uitvinden, ook de zin van het bestaan. Maar dat acht Abspoel onmogelijk, hij is ervan overtuigd dat het gevoel van zinvolheid (van het leven, van de wereld) wordt doorgegeven via contact met anderen. Daarbij speelt traditionele zingeving nog steeds een grote rol, al zullen westerse intellectuelen dat ontkennen. Veel van wat we waarderen – muziek, vriendschap of sociaal engagement – wordt immers doorgegeven via inspirerende anderen. Het Westen laat zich erop voorstaan niets meer met traditie te maken te hebben en voelt zich om die reden superieur aan andere culturen.

Germanen

Waarom behandelt het Westen 'traditie' zo stiefmoederlijk? Waar komt dat sterke antitraditionalisme vandaan? Je zou verwachten dat Abspoel wijst naar de Verlichting als stuwende kracht achter het anti-traditionalisme, maar hij gaat een flink eind verder terug in de tijd. Hij meent dat het strijdersethos van de Germaanse edelen de grote wegbereider van het antitraditionalisme is geweest. Typerend was immers dat ze zich door geen enkele traditie lieten afremmen om alles waar ze zelf hun zinnen op hadden gezet al vechtend te veroveren, en dat ze daarin iets heldhaftigs zagen.

Die heroïek van de strijd ziet Abspoel vandaag doorwerken: op de werkvloer, in de sport, de erotiek en de wetenschap. Voorts meent hij dat de westerse nadruk op het reflexieve (en in engere zin op het nutsdenken) de wereld aan het veroveren is en daarbij traditionele culturen kapotmaakt.

Redenen om dit boek te lezen

Het getuigt van eigenzinnigheid om in deze tijd een lans te breken voor traditie. De auteur beseft dat hij bakken kritiek over zich heen zou kunnen krijgen. Daarom heeft hij nadrukkelijk afgebakend wat hij wel en niet met 'traditie' bedoelt. Hij neemt afstand van de naïeve definitie van 'traditie' in termen van folklore, en is heel duidelijk in zijn afwijzing van elke recuperatie van 'traditie' door rechtse of conservatieve denkers. Voorts is hij niet te beroerd om toe te geven dat 'traditie' ook kwalijke elementen kan bevatten.

Zijn definitie van traditie als kennisoverdracht in een sociale context, die voorafgaat aan het zuiver reflexieve, is overigens best wel een uitdagende invalshoek.

Redenen om dit boek niet te lezen

Het doet vreemd aan dat Abspoel in een filosofisch boek zó sterk beklemtoont dat hij de filosofie buiten beschouwing wenst te laten. Over het algemeen geeft het boek dan ook de indruk bijzonder intuïtief te zijn geschreven. Dat wekt, ondanks de lange bronnenlijst, enig wantrouwen bij de – toegegeven – rationeel gevormde, westerse lezer. Een concreet pijnpunt is dat het boek een bijzonder volle en dus vermoeiende bladspiegel heeft, die suggereert dat er geen doorkomen aan is.

Marijke Laurensse

Trouw **filosofie** tipt

Een compacte herkansing

De vreemde lus. Over bewustzijn en het verbond tussen wetenschap, kunst, filosofie en mystiek
André Klukhuhn
 Koppernik
 272 blz. € 24,50

Wie zijn *De algehele geschiedenis van het denken* te dik (1300 pagina's) vond, krijgt een herkansing: Klukhuhn brengt de kern ervan in een essay onder. In *De vreemde lus* loopt hij de vier 'kenwijzen' van de mens na: wetenschap, kunst, filosofie en mystiek.

Trouw **religie** tipt

Deel die vreugde

Een vreugdevolle opdracht – leefregels voor christenen
Paus Franciscus
 KokBoekencentrum
 127 blz. € 17,99

Paus Franciscus is een paus die een mensengemeenschap wil bouwen, schrijft kerkhistoricus Paul van Geest in de inleiding op dit boekje. Christenen, zegt de paus, hebben een vreugdevol leven en die vreugde mogen ze niet voor zichzelf houden. Hoe ze dan vreugde kunnen delen: daar gaat dit boekje over.

Boekrecensie **Religie**

Augustinus' brieven brengen de grote denker heel dichtbij

Schrijf me en ik stuur je antwoord

Acht brieven [Epistulae 29 en 132-138] **Aurelius Augustinus**
 128 blz. € 15,90
 ★★★★★

De auteur

Aurelius Augustinus was bij leven bisschop van Hippo in wat nu Algerije is. Hij was een zeer invloedrijk theoloog en filosoof, vooral beroemd geworden door zijn spirituele autobiografie *Belijdenissen*.

De thematiek

Dit boek bevat zes korte brieven van Augustinus aan een aantal vrienden, inclusief twee van hun reacties. De eerste brief stamt uit de tijd dat Augustinus nog een tamelijk jonge priester is. Hij schrijft aan een vriend hoe zijn parochianen zich compleet bezatten tijdens bepaalde christelijke feestdagen – een gebruik dat nog stamt uit de tijd van het Romeinse heidendom. Niet zonder trots vertelt hij hoe hij ze probeert te beschaven: door een serie donderpreken.

Het lijkt een landelijk verhaal van een dorpspastoor die zijn gemeenschap wil opvoeden. Slechts zijdelings klinkt door dat er meer speelt: een knokploeg van donatisten (een soort religieuze terroristen), vernielde een katholieke kerk in de buurt; de jonge Augustinus bidt dat er een vreedzame oplossing komt. De briefwisseling die daarop volgt is van bijna twintig

Augustinus pleit verrassend tegen de doodstraf

jaar later. Augustinus is ondertussen bisschop en staat bekend om zijn felle theologisch verzet tegen die donatisten. Nu hebben die een aantal katholieke priesters gruwelijk vermist en vermoord. De Romeinen hebben de daders gepakt en er wordt al gesproken van de doodstraf. Augustinus probeert te interveniëren en schrijft twee bevriende Romeinse bestuurders. Zijn pleidooi tegen de doodstraf roept verbazing en bewondering op: ze schrijven terug met een heel scala aan vragen over het christendom: die vreedzame boodschap van het christendom is mooi, maar kun je die gebruiken om een staat te besturen? En, nu we toch vragen mogen stellen, hoe zit het met Jezus: is die werkelijk God en mens? Hoe zit het met de maagdelijke geboorte? Wat levert al dat gediscussieer in de filosofie ons nu werkelijk op?

Opvallende stelling

Augustinus legt zijn bevriende bestuurders geduldig uit hoe hij als

christelijk bisschop tegen straf aan kijkt: daders moeten straf krijgen, zeker. Maar straf moet geen wraak zijn, maar een medicijn. Daders moeten de kans krijgen om hun leven te beteren. Dat betekent niet dat je soft moet zijn: er is soms een soort 'welwillende strengheid' nodig om mensen van hun slechte pad af te doen keren. Zelfs oorlog voeren om straffeloosheid tegen te gaan, zou dan barmhartig kunnen zijn. Maar dan zegt Augustinus, alsof hij zich tot onze hedendaagse politiek richt: uiteindelijk is niet een softe houding, maar graaigedrag en roofzucht het echte gevaar voor een samenleving.

Kenmerkend citaat

"Natuurlijk, misdadige mensen mogen geen vrijbrief krijgen om misdaden te plegen, we zijn niet tegen sancties. Maar ik zou het meer dan genoeg vinden als zij, met behoud van hun leven en zonder enige lichamelijke verminking, door de wet gedwongen zouden worden om van die waanzinnige razernij over te gaan tot een ordelijk bestaan van het gezonde verstand, of dat ze hun crimineel gedrag zouden moeten ruilen voor een of ander nuttig werk."

Reden om dit boek niet te lezen

In veel eeuwenoude discussies wordt kerkvader Augustinus als autoriteit aangehaald: als het gaat over de verhouding tussen kerk en staat, nut en noodzaak van straf, theologische discussies over de aard van God, enzovoorts. Wat hebben gewone stervelingen als u en ik er nu aan om zijn oude brieven te herlezen? Is dat niet iets voor academici en fijnproevers, voor wie de details van zijn denken op het spoor willen komen?

Reden om dit boek wel te lezen

Blijkbaar niet, want ik heb veel plezier beleefd aan deze brieven. Het is dun genoeg om het in een ochtendje uit te lezen. En juist in deze briefvorm is Augustinus goed te volgen. Hier geen complexe theologische argumentatie, maar begrijpelijke standpunten. Het wordt er allemaal wat minder eerbiedwaardig door, wat toegankelijker. Als lezer durf je nu opeens mee te denken: 'O ja, als hij het zo schrijft, is het eigenlijk best te volgen'. Of je denkt: 'Nee, dat vind ik toch wat ongelukkig geformuleerd'. Een bijzondere ervaring om zo dicht op de huid van een kerkvader te kunnen komen.

Sjoerd Mulder